

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України Безпалової Ольги Ігорівни на дисертацію Козін Анастасії Олегівни на тему: «Організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню) в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність дисертаційної роботи Козін Анастасії Олегівни на тему: «Організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню) в Україні» не викликає сумнівів і заперечень.

Суттєві зміни в економічній сфері та соціальній політиці, криза сучасної родини, низький соціальний статус, безробіття, нав'язування ідеології споживання, відмова суспільства від одних моральних цінностей та перехід до нових орієнтирів – все це є чи не найголовнішими чинниками, що сприяють процесу віктимізації неповнолітніх. Останніми роками визнано поширення в освітній практиці такого явища, як шкільний булінг. Це соціальна проблема всього світу протягом останніх ста років, однак вона ще й досі не вивчена. Форми прояву булінгу досить різноманітні: фізична (завдання ударів, штовхання, пошкодження або крадіжка власності), словесна (обзивання, глузування або висловлювання, якими ображається стать, раса або сексуальна орієнтація), соціальна (виключення інших із групи чи розповсюдження пліток або чуток), письмова форма (написання записок або знаків, що є болючими чи образливими), електронна або кібербулінг (розповсюдження чуток та образливих коментарів з використанням електронної пошти, мобільних телефонів, сайтів соціальних мереж). Мотивацією до булінгу стають заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість; боротьба за владу; потреба підпорядкування лідерів, нейтралізації суперника, самоствердження тощо аж до задоволення садистських потреб окремих осіб. Однак суть булінгу вчені вбачають не в самій агресії чи злості кривдника, а в почутті зневаги, презирства, відрази агресора щодо жертви. А відтак, важливим завданням держави є створити всі необхідні умови для того, що попередити

виникнення вказаного негативного явища. Таким чином, актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Козін Анастасії Олегівни на тему: «Організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню) в Україні» не викликає жодних сумнівів.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджені теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом законодавства й міжнародної практики в цій сфері.

Передусім позитивним слід визнати чітке визначення авторкою об'єкта і предмета дослідження, що, на жаль, сьогодні не часто зустрічається в наукових роботах такого рівня. Правильне розуміння об'єкта та предмета дослідження дозволило дисертантці зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском у правничу науку. Крім того, під час дослідження було використано широкий спектр загальнофілософських, загальнонаукових, логічних і спеціально-юридичних методів і прийомів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно проаналізувати об'єкт дослідження. Усі вони застосовувались у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети й завдань, об'єкта і предмета дослідження.

Аналіз рецензованої дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження авторка досягла визначеної мети й виконала поставлені завдання. Причому сформульовані висновки та пропозиції є досить аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Загалом на сторінках дисертації авторці вдалося розгорнути цікаву дискусію, використавши широкий спектр вітчизняних і зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з різних галузей наукових знань, що свідчить про поглиблений аналіз актуалізованої проблеми.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна праці полягає в тому, що робота є першою спробою на монографічному рівні комплексно, за допомогою використання сучасних методів наукового пізнання, на основі аналізу норм чинного законодавства України, а також існуючих здобутків вітчизняних та зарубіжних правників, встановити сутність та особливості організаційно-правових засад протидії булінгу (цькуванню) в Україні, та на основі опрацювання найбільш позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду опрацювати шляхи вдосконалення відповідних засад.

Переважає більшість положень, винесених автором на захист, і висновків є новими або містять значну частку новизни. Так, заслуговує на увагу думка авторки про те, що булінг (цькування) характеризується: а) негативністю дій – фактично в рамках булінгу вчиняється насильство одного індивіда над іншим, яке може мати психологічний або фізичний характер; б) системністю та послідовністю дій – булінг включає в себе сукупність дій, направлених на завдання потерпілій стороні відповідної шкоди; в) соціальною природою – булінг (цькування) є явищем соціальним, тобто, таке, що зароджується та існує в середині соціальних груп де особи пов'язані, змушені між собою взаємодіяти та відігравати певні соціальні ролі; г) протиправністю – булінг (цькування) передбачає вчинення протиправних, таких, що засуджуються законодавством дій; д) обмеженістю сферою виникнення – наразі булінг (цькування) є визначеним на законодавчому рівні явищем, що фактично звужує галузі його виникнення виключно до освітнього процесу, тобто, колективів навчальних закладів (стор.67).

Не можна не погодитись із думкою авторки стосовно того, що організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню) в Україні пов'язані із: правовим статусом суб'єктів протидії булінгу (цькуванню) в Україні; розподілом компетенції, функцій та повноважень між подібними суб'єктами, формуванням їх кадрового складу; налагодженням та забезпеченням

ефективної взаємодії між суб'єктами протидії булінгу (цькуванню) в Україні; встановленням організаційних аспектів реалізації діяльності із протидії булінгу (цькування), визначення її меж, принципів, завдань тощо; визначенням основних цілей та пріоритетів роботи із особами, які стали жертвами булінгу (цькування) і так далі (с.68).

Цікавою є думка дисертантки стосовно того, що інструментальний блок у структурі адміністративно-правового механізму протидії булінгу формують – правові та неправові засоби, форми і способи забезпечення вказаної протидії. Тобто цей блок включає ті інструменти, що знаходяться у розпорядженні суб'єктів протидії булінгу (цькуванню), які вони використовують чи можуть використати у разі необхідності з метою попередження, припинення та профілактики даного негативного суспільного явища. До таких інструментів належать: нормотворчість, юридична відповідальність, взаємодія, освітньо-виховна робота, в тому числі правове виховання, планування та інші засоби і заходи, за допомогою яких суб'єкти протидії здійснюють вплив на осіб, які вдаються до булінгу, умови та фактори, що сприяють його вчиненню, надають захист і підтримку постраждалим від проявів булінгу (с.134).

Варто відмітити наукову думку здобувачки стосовно того, що координація являє собою засіб управління, за допомогою якого компетентні суб'єкти закладу освіти узгоджують та скеровують заходи щодо протидії булінгу. Координація має на меті забезпечення високого рівня дієвості та ефективності протидії булінгу і передбачає налагодження в середині закладу освіти тісних взаємовідносин між учасниками даної протидії, розподіл ролей та постановку завдань у спільній справі. Якісна координаційна робота значно підвищує ефективність спільної діяльності, при незмінному, чи, навіть, меншому витрачанні ресурсів (с.138).

Досить слушно авторкою констатовано, що взаємодія є тим фактором, що забезпечує встановлення взаємозв'язків між суб'єктами механізму протидії булінгу (цькуванню), через які вони певним чином впливають один на одного, визначають спільні цілі, шляхи, засоби і способи їх досягнення, ресурси

необхідні для цього. Якісно налагоджена управлінська взаємодія надає функціонуванню механізму усталеного та прогнозованого (передбачуваного) характеру, так як вона має гуртуватися на сталих очікуваннях її сторін. Тобто, в ході взаємодії кожна з її сторін має знати, на яку допомогу один від одного вони можуть розраховувати у спільній справі, які умови, форми і порядок надання/отримання цієї допомоги (с.181).

Дисертанткою справедливо акцентовано увагу, що незважаючи на останні (без сумніву позитивні) зміни в українському законодавстві з цього приводу, організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню) в нашій державі потребують подальшого удосконалення. Зокрема, на нашу думку, необхідно розробити концептуальні підвалини державної політики протидії даному небезпечному і шкідливому соціальному явищу. Справедливим буде відзначити, що сьогодні державою, зокрема в особі МОН України у співпраці із відповідними громадськими організаціями вже розроблено декілька важливих програм, посібників, збірок методичних рекомендацій щодо протидії булінгу (цькуванню). Однак вони у більшій мірі орієнтовані на взаємодію педагогів та здобувачів освіти, педагогів та батьків, закладів освіти та громадських організацій (с. 183).

Таким чином, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить покращити організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню) в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що результати роботи можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як основа для подальшого розроблення наукових питань щодо організаційно-правових засад протидії булінгу (цькуванню) в Україні; правотворчості – для подальшого удосконалення норм чинного законодавства України, яким визначаються організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню), а також при розробці нових локальних та загальнодержавних актів у відповідній сфері; практичній діяльності – з метою підвищення якості та ефективності

діяльності суб'єктів протидії булінгу (цькуванню) в Україні; освітньому процесі – під час підготовки підручників з дисципліни «Адміністративне право» та навчально-методичних матеріалів для підготовки фахівців, які будуть здійснювати свою трудову діяльність в органах державної влади, діяльність яких спрямована на протидію булінгу (цькуванню) в Україні.

Дискусійні положення дисертаційної роботи.

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу дисертантки на такі дискусійні положення:

1. Так, заслуговує на увагу те, що здобувачкою було запропоновано авторське визначення поняття булінгу, а також наведено його найбільш змістовні характеристики. Окрім того, дисертантка неодноразово вказує на те, що булінг негативно впливає на подальший розвиток та становлення дитини. Однак при цьому здобувач так і не наводить жодної конкретної інформації про наслідки для жертв булінгу, і для булерів, і для спостерігачів.

2. Розмірковуючи про шляхи вдосконалення організаційно-правових засад протидії булінгу (цькуванню) в Україні здобувачка занадто мало уваги приділила покращенню правового виховання дітей. На мою думку подоланню правової неосвіченості громадян, незнання своїх прав, механізму дії закону повинні сприяти засоби масової інформації шляхом широкого висвітлення проблем насильства щодо дітей, пропагування ідей ненасильницького розв'язання конфліктів.

3. На сторінці 174 дисертантка слушно наголошує на необхідності розробити концептуальні підвалини державної політики протидії даному небезпечному і шкідливому соціальному явищу. Однак, як недолік слід відмітити, що вона так і не наводить переліку конкретних напрямів, в яких ця політика повинна розвиватись.

4. Досліджуючи теоретико-методологічні засади протидії булінгу (цькуванню) в Україні, здобувачці необхідно було виокремити окремий підрозділ, присвячений принципам протидії булінгу, адже як відомо, саме

принципи складають основну, вказують на ключову ідею здійснення будь-якої діяльності.

5. Досліджуючи особливості булінгу (цькування) в Україні, як об'єкту протидії (стор. 33-47) здобувачці окрему увагу необхідно було звернути на соціальну структуру булінгу, яка, як правило, має три елементи, а саме: переслідувач (булі), жертва та спостерігач. На нашу думку, саме розгляд цих елементів дозволив би авторці більш змістовну підійти до розкриття особливостей та змісту досліджуваного інституту.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що наведені вище критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань, певної неповноти та непослідовності розгляду окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові висновки, нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей організаційно-правових засад протидії булінгу (цькуванню) в Україні.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Зокрема, у рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані авторкою висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для теорії адміністративного права, але й для правозастосовної практики.

Таким чином, дисертація, представлена Анастасією Олегівною є

самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку української науки адміністративного права та правозастосування.

У підсумку слід зазначити, що дисертаційне дослідження на тему «Організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню) в Україні» відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження наукових ступенів, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06 березня 2019 року, а його авторка – Козін Анастасія Олегівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

**Завідувач кафедри поліцейської діяльності та
публічного адміністрування факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України**

Ольга БЕЗПАЛОВА